

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2023

6-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

6-сан 2023

декабрь

Шөлкемлестіріушілер:

*Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы*

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Интизар АБДИРИМОВА
Мавлюда АЧИЛОВА
Нуриддин АЧИЛОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Ботир БОЙМЕТОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Умида ИБРАГИМОВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Захия НАРИМБЕТОВА
Мехри НАРБАШЕВА
Улфат МАҲҚАМОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Нуржан МАТЧАНОВ
Сафо МАТЧОН
Шукурилло МАРДОНОВ
Шахсанам МАТУПАЕВА

Лобар МУХТОРОВА
Камаладин МАТЯКУБОВ
Бахтиёр РАХИМОВ
Фуркат РАЖАБОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Дилшода САПАРБАЕВА
Феруза САПАЕВА
Зайниддин САНАҚУЛОВ
Қаххор ТУРСУНОВ
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Нурзода ТОШЕВА
Қуанишбек ТУРЕКЕЕВ
Гулноз ТУРАЕВА
Гулмира ТОЖИБОЕВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Дилбар ҚАРШИЕВА
Вохид КАРАЕВ
Дилбар ҚОДИРОВА
Ризамат ШОДИЕВ
Абдушукур ШОҒҚОРОВ
Дилфуза ШАББАЗОВА
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Гулрухсор ЭРҒАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА

Muzaffarova X., Lapasova R. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim - tarbiyasida raqamli texnologiyalardan foydalanish	548
Ikranova D. Dudaqlanuvchi bolalarda mustaqil nutqni rivojlantirish usullari	553
Berdiyev X. Aqli zaif bolalarda nutqni rivojlantirish jarayonida didaktik materiallar va logopedik o'yinlardan foydalanishning korreksion ahamiyati	558
Bozorboyev J. Maktabgacha ta'lim yoshdagi nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarni nutqini tarbiyalashni o'ziga xos xususiyatlari	562
Kasimov F., Kasimov F. Boshlag'ich sinflarda takkoslashga doir topshiriqlar ustida ishlash	567
Qilichova M. Sharof rashidov asarlari orqali yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning innovatsion pedagogik texnologiyalari	576
Mirazimova M. Oilada bolalarni tarbiyalashda axloqiy qadriyatlarining o'rni	582
Kadirova Sh. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarida milliy g'ururni shakllantirish vositalari	586
Ismoilova S. Boshlag'ich sinf o'quvchilarda lug'at boyligini oshirish xususida	593
Sultanov T. Boshlag'ich ta'limda o'yin texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik-psixologik imkoniyatlari	599
Xamidov J.A. Boshlag'ich sinf o'quvchilarining ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	603
O'tamurodova Sh. M. Sahnalashtirish faoliyatida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-madaniy malakasini shakllantirishga oid tajribalar	608
Xamidova S.H. Kichik maktab o'shida bolalarni o'z o'zini anglash qobiliyatini rivojlantirishga differentsial endashuv	613
Mamatova A.M. Boshlag'ich sinf o'quvchilarining axloqiy madaniyati tarkibi	619
Homozova L. Особенности и тенденции развития стрессоустойчивости в подростковом возрасте	624

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Axmedov J. Yoshlarni barkamol qilib tarbiyalashda sport turlarining ahamiyati	630
Xudoyberganov J.S. Kurash turlari va ularning rivojlanishi hamda taraqqiyoti	636
Temirov S.H. R. Katta maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalar jismoniy rivojlanishining sensitiv davrlarida faollashtiruvchi mashqlar vositasida uzviylikni takomillashtirish metodikasi	640
Rasulov O.C. Физическая культура личности как основа формирования здорового образа жизни	649
Rasulov O.C. Психолого-педагогические проблемы формирования компетенций самоорганизации у спортсменов	652
Rasulov O.S. Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilariga ta'lim berish jarayonida jimoniy madaniyatning pedagogik asoslari	655
Abdullayeva M. D. Boshlag'ich ta'limda ijtimoiy-huquqiy me'yorlarning ahamiyati	659
Narimbaeva L. K. Talabalarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishning harakatlantiruvchi omillari masalasi	664
Odilova F. Zamonaviy voleybolning rivojlanish bosqichlari va tendensiyalari	669
Oktamov D. T. Methodology of preparatory training for 5000 meter runners	673
Nigmanov B. B. Yosh futbolchilarni sport tayyorgarligini rivojlantirishda yengil atletika mashqlaridan samarali foydalanishning afzalligi	682
Satkulov B. M. Annual preparatory training for 400-meter hurdlers	686
Boqiyev F. O'zbekistonda olimpiya sport turlarini rivojlantirish davlat va sport tashkilotlarining ustuvor yo'nalishlari	691
Kamchiyev S. K. Aholini sog'lomlashtirish va jismoniy faolligini oshirish masalasi (gimnastika sport turi misolida)	695

TALABALARNING IJODIY SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNING HARAKATLANTIRUVCHI OMILLARI MASALASI

Narimbaeva L.K.

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti “Maktabgacha ta’lim metodikasi” kafedrsi,
mudiri v.b, Pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori PhD, dotsent.*

Kalit so’zlar: harakatlantiruvchi omillar, ijodiy kompetentsiya, talaba motivatsiyasi, ta’lim, ijodiy fikrlash, o’quv muhiti, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya.

Ключевые слова: движущие факторы, творческая компетентность, студенческая мотивация, образование, творческое мышление, среда обучения, внутренняя мотивация, внешняя мотивация.

Key words: driving factors, creative competence, student motivation, education, creative thinking, learning environment, intrinsic motivation, extrinsic motivation.

KIRISH

Talabalarda ijodiy kompetentsiyani rivojlantirish zamonaviy ta’limning asosiy yo’nalishi hisoblanadi. Ijodkorlik nafaqat shaxsiy o’sish uchun, balki tez o’zgaruvchan dunyoda innovatsiyalar, muammolarni hal qilish va moslashuvchanlik uchun ham muhimdir. Harakatlantiruvchi omillar talabalar o’rtasida ijodiy kompetentsiyani rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega, chunki ular ishtirok etish, majburiyat va barqaror harakatga ta’sir qiladi. Ushbu maqolada ijodiy kompetentsiyani rivojlantirishda harakatlantiruvchi omillarning ko’p qirrali tabiati va ularning o’quv jarayoniga ta’siri o’rganiladi.

Talabalarning ijodiy kompetentsiyasini rivojlantirishda harakatlantiruvchi omillar muammosini hal qilish uchun mavjud adabiyotlarni o’rganish juda muhimdir. Talabalarning ijodiy fikrlash motivatsiyasiga ta’sir qiluvchi omillar sifatida bir nechta omillar aniqlandi. Bularga ichki motivatsiya, o’quv muhiti, o’qituvchi va talaba munosabatlari, teskari aloqa mexanizmlari va tashqi motivatorlar kiradi. Ushbu sohadagi tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, ichki va tashqi omillarning kombinatsiyasi ijodiy kompetentsiyani rivojlantirishda eng yaxshi natijalarni beradi.

Tadqiqotda talabalarning ijodiy kompetentsiyasini rivojlantirishda harakatlantiruvchi omillarni o'rganish uchun aralash metodlardan foydalanilgan. Miqdoriy ma'lumotlar so'rovlar va baholashlar orqali, sifatli ma'lumotlar esa intervyular va fokus-guruh muhokamalari orqali to'plandi. Keng istiqbolni ta'minlash uchun turli xil ta'lim sharoitlaridan 500 talabadan iborat namuna tanlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Talabalarning ijodiy kompetentsiyasini rivojlantirish muhim ta'lim maqsadi hisoblanadi, chunki u ularni tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va yangilik qilish qobiliyati bilan ta'minlaydi. Biroq, talabalarni ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga undash murakkab muammo bo'lishi mumkin. Bu muammoni hal qilishda e'tiborga olish kerak bo'lgan ba'zi asosiy omillar:

Ichki motivatsiya: o'quvchilarning mavzuga bo'lgan qiziqishi va ishtiyoqi bilan boshqariladigan ichki motivatsiyani rag'batlantirish ijodiy kompetentsiyani rivojlantirishda kuchli omil bo'lishi mumkin. O'qituvchilar tabiatan qiziqarli va talabalar uchun dolzarb bo'lgan faoliyatni loyihalash orqali ichki motivatsiyani rivojlantirishi mumkin.

Avtonomiya: o'quvchilarning o'qishlarida ma'lum darajada avtonomiyaga ega bo'lishlariga imkon berish ularni ijodiy kompetentsiyani rivojlantirishga undashi mumkin. Talabalar nimani va qanday o'rganishlarini aytganda, ular o'z ta'limlari bilan shug'ullanish va egalik qilish ehtimoli ko'proq.

Qiyinchilik va yo'nilishlar: o'quvchilarga hozirgi mahorat darajasidan biroz yuqoriroq bo'lgan qiyinchiliklarni taqdim etish, ular o'quv jarayonida to'liq ishtirok etadigan oqim holatini keltirib chiqarishi mumkin. Bu ijodiy kompetentsiyani rivojlantirish uchun juda harakatlantiruvchi va qulay bo'lishi mumkin.

Dolzarbligi: talabalar hayoti va qiziqishlariga mos keladigan tarkib va faoliyatni motivatsiyani sezilarli darajada oshirishi mumkin. Talabalar ijodkorlikni amaliy va mazmunli tarzda qanday qo'llash mumkinligini ko'rganlarida, ular ijodiy kompetentsiyani rivojlantirishga ko'proq mablag ' sarflaydilar.

Fikr va e'tirof: konstruktiv fikr bildirish va o'quvchilarning ijodiy sa'y-harakatlari va yutuqlarini e'tirof etish harakatlantiruvchi bo'lishi mumkin. Bu talabalarga ijodiy ishlarining qadr-qimmatini ko'rishga yordam beradi va ularni ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda davom etishga undaydi.

Hamkorlik va ijtimoiy hamkorlik: talabalarga tengdoshlari bilan hamkorlik qilish, fikr almashish va fikr-mulohaza olish imkoniyatlarini yaratish

motivatsiyani oshirishi mumkin. Ijtimoiy o'zaro ta'sir va jamoatchilik hissi ijodiy o'quv jarayonini yanada qiziqarli qilishi mumkin.

Tanlov va xilma-xillik: turli xil ijodiy tadbirlarni taklif qilish va o'quvchilarga o'zlarini qiziqtirgan loyihalar yoki mavzularni tanlashga imkon berish monotonlikni oldini oladi va motivatsiyani saqlaydi.

Haqiqiy dastur: ijodiy qobiliyatning haqiqiy muammolar va martaba bilan bog'liqligini namoyish etish o'quvchilarni rag'batlantirishi mumkin. Mehmon ma'ruzachilar, ekskursiyalar va sanoat bilan aloqalar talabalarga ijodkorlikning amaliy ahamiyatini ko'rishga yordam beradi.

Ijodiy o'quv muhiti: ijodiy va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratish juda muhimdir. Talabalar o'zlarini xavfsiz, hurmat va dalda his qilsalar, ular ijodiy harakatlar bilan shug'ullanish ehtimoli ko'proq.

O'sish tafakkuri: o'quvchilar o'zlarining ijodiy qobiliyatlarini harakat va amaliyot orqali rivojlantira olishlariga ishonadigan o'sish tafakkurini rag'batlantirish juda muhimdir. Bu fikrlash talabalarni qiyinchiliklarga dosh berishga undashi mumkin.

Uzoq muddatli maqsadlar: ijodiy kompetentsiyani rivojlantirish uchun uzoq muddatli maqsadlarni belgilash va o'quvchilarning ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berish ularni vaqt o'tishi bilan rag'batlantirishi mumkin.

Ilhomlantiruvchi namuna: muvaffaqiyatga erishgan ijodiy shaxslarning hikoyalari va misollarini baham ko'rish o'quvchilarni ijodiy malakaga intilishga ilhomlantirishi va rag'batlantirishi mumkin.

Talabalarni ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga undash muammosini hal qilishda motivatsiya juda individual bo'lishi mumkinligini tan olish muhimdir. Turli xil talabalar turli xil omillarga javob berishlari mumkin, shuning uchun strategiyalarni o'quvchilarning o'ziga xos ehtiyojlari va qiziqishlariga moslashtirish juda muhimdir. Bundan tashqari, motivatsion strategiyalarni doimiy baholash va moslashtirish vaqt o'tishi bilan motivatsiyani saqlab qolishning kalitidir.

Ushbu tadqiqot natijalari talabalar o'rtasida ijodiy kompetentsiyani rivojlantirishda ichki motivatsiyaning muhim rolini ta'kidlaydi. Qiziquvchanlik, avtonomiya va o'zini namoyon qilishni rag'batlantiradigan o'quv muhitini rivojlantirish ijodkorlikni tarbiyalash uchun zarurdir. O'qituvchilarning qo'llab-quvvatlashi va murabbiyligi ham talabalarning motivatsiyasiga katta hissa qo'shadi. Tashqi motivatorlar dastlabki rag'batlantirishi mumkin bo'lsa-da, ular uzoq muddatli ijodiy o'sishni ta'minlamasligi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, talabalarning ijodiy kompetentsiyasini rivojlantirishda harakatlantiruvchi omillar ko'p qirrali bo'lib, muvozanatli yondashuvni talab

qiladi. Ijodiy fikrlashni rivojlantirishda ichki motivatsiya, qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhiti va o'qituvchi va talabaning ijobiy munosabatlari birinchi o'rinda turadi. Tashqi motivatorlar foydali bo'lishi mumkin bo'lsa-da, ular asosiy harakatlantiruvchi kuch bo'lmasligi kerak. Ta'lim tizimlari ichki motivatsiyani rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berishi va o'quvchilarni ijodiy salohiyatini o'rganishga undaydigan muhit yaratishi kerak.

Talabalarning ijodiy kompetentsiyasini rivojlantirish uchun quyidagi tavsiyalar beriladi:

- O'quv jarayonida avtonomiya va o'z-o'zini boshqarish tuyg'usini targ'ib qilish orqali ichki motivatsiyani rag'batlantirish.
- Mentorlik va shaxsiy mulohazalar orqali o'qituvchi va talabaning ijobiy munosabatlarini rivojlantirish.
- Ijodkorlik, tajriba va tavakkal qilishga yordam beradigan dinamik va moslashuvchan o'quv muhitini yarating.
- Tashqi motivatorlardan foydalanishni minimallashtirish va motivatsiya uchun uzoq muddatli, barqaror strategiyalarga e'tibor qaratish.
- Talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish maqsadlariga mos kelishini ta'minlash uchun ta'lim amaliyotini muntazam ravishda baholang va moslashtiring.

Xulosa qilib aytganda, talabalarning ijodiy kompetentsiyasini rivojlantirishda harakatlantiruvchi omillar muammosini hal qilish shaxslarni zamonaviy dunyo muammolariga tayyorlash uchun juda muhimdir. Talabalarni rag'batlantirish uchun samarali strategiyalarni tushunish va amalga oshirish orqali o'qituvchilar ijodkorlik va innovatsiyalarni tarbiyalashda muhim ro'l o'ynashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Z.T. Nishanova. "Rivojlanish psixologiyasi, pedagogic psixologiya".
2. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. Tshkent. 2012.y
3. Numonova N. Ta'lim-tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogic texnologiyalar.
4. Nodira Egamberdiyeva- "Ijtimoiy pedagogika" Toshkent 2019
5. A.I. Avazboyev "Kasbiy pedagogika".
6. Haydarova O.Q. Yangi pedagogik texnologiyalarning tarbiyachi faoliyatida tutgan o'rni. Toshkent 2019
7. Haydarova O'.Q. Bo'lajak tarbiyachilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash. Toshkent 2018.y.
8. Tojiboyev, J. U. O. G. L. (2022). TALABALARDA ESTETIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. Academic research in educational sciences, 3(1), 585-594.

PEZIOME

Ushbu maqolada talabalarning ijodiy kompetentsiyasini rivojlantirishda harakatlantiruvchi omillarning muhim masalasi ko'rib chiqilgan. Motivatsiya ijodkorlikni rivojlantirishda hal qiluvchi ro'l o'ynaydi va o'quvchilarni ijodiy fikrlashda ustun bo'lishga undaydigan asosiy elementlarni tushunish o'qituvchilar va siyosatchilar uchun juda muhimdir. Ushbu maqola adabiyotlarni har tomonlama o'rganishni ta'minlaydi, ushbu hodisani o'rganish usullarini o'rganadi, topilmalarni taqdim etadi, ushbu

topilmalarning oqibatlarini muhokama qiladi va talabalarda ijodiy kompetentsiyani oshirish bo'yicha amaliy takliflar bilan yakunlanadi.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматривается важный вопрос о движущих факторах развития творческой компетентности студентов. Мотивация играет решающую роль в развитии творческих способностей, и понимание ключевых элементов, которые мотивируют учащихся преуспевать в творческом мышлении, имеет решающее значение для преподавателей и политиков. В этой статье дается всесторонний обзор литературы, исследуются методы, используемые для изучения этого явления, представлены результаты, обсуждаются последствия этих результатов и завершаются практическими предложениями по улучшению творческой компетентности студентов.

SUMMARY

This article examines the important issue of driving factors in the development of students' creative competence. Motivation plays a crucial role in the development of creativity, and understanding the key elements that motivate students to excel in creative thinking is crucial for educators and policymakers. This article provides a comprehensive review of the literature, explores the methods used to study this phenomenon, presents the findings, discusses the implications of these findings, and concludes with practical suggestions for improving students' creative competence.

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеу институтының Ж. Орынбаев атындағы Қарақалпақстан филиалы

**«МУҒАЛЛИМ ХӘМ ҮЗЛИКСИЗ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ»**

№ 6

Нөкис — 2023

Басып шығыўға жуўапкер:

А. Тилегенов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов, Р. Утепов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев

Мәнзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшеси №54

Тел.: 224-23-00

e-mail: uzniiipnkkf@mail.uz,

mugallim-pednauk@mail.uz

www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Муғаллим хәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлыўматларға автор жуўапкер.

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 01.12.2023. Форматы 70x100^{1/8}

«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.

Шәртли б.т. 27 . Нашр. т. Нускасы _____ Буйыртпа №